

מפגש מס' 100

דף למנחה

תהלים ע"ד - ע"ח

תוכן הפרקים שנלמדו השבוע

[מזמור ע"ד](#) - זעקה על החורבן

[מזמור ע"ה](#) - אמונה במשפט ה' וגמולו לרשעים

[מזמור ע"ו](#) - שיר לא-להים על ישועתו ומשפטו

[מזמור ע"ז](#) - תהיות וזכרונות מתוך האבל על החורבן

[מזמור ע"ח](#) - סיפור היסטוריית העם: חסדו של א-להים אל מול מרים של ישראל

לימוד מעמיק

חיבור מזמורי תהלים

השבוע פתחנו את הספר השלישי של תהלים, שרבים ממזמוריו עוסקים בחורבן ובהתמודדות איתו. רוב הספר מוקדש למזמורי אסף (המכונים כולם בין מזמור ע"ג למזמור פ"ג, ונוסף להם מזמור נ' מן הספר השני, שגם הוא משויך לאסף) ולמזמורי בני קרח (בהם גם שני מזמורים להימן ואיתן האזרחים). העיסוק בחורבן (שהתרחש שנים רבות אחרי דוד) יחד עם השיוך של המזמורים למשוררים שונים, מהווה הזדמנות לגעת בנקודה עקרונית בספר: מיהם מחברי ספר תהלים, ומתי ובאיזה הקשר נכתבו המזמורים השונים.

חלק א - כתיבת המזמורים

פעילות בקבוצות:

[בדף המקורות](#) המצורף, תמצאו מקורות העוסקים בשאלת חיבורו של ספר תהלים. מהן שתי התפיסות העיקריות העולות מן המקורות לגבי המחברים של מזמורי תהלים וזמן כתיבתם? ומה דעתכם?

למרות שאנו רגילים להחשיב את תהלים כספרו של דוד המלך, כותרות רבות מזכירות מחברים שונים: ידותון, הימן, אסף, בני קרח, ואפילו משה. גם חז"ל מתייחסים לעובדה זו, ומציינים שהספר נכתב על ידי עשרה מחברים שונים:

בבא בתרא דף יד עמוד ב:

דוד כתב ספר תהלים ע"י עשרה זקנים: ע"י אדם הראשון, ע"י מלכי צדק, וע"י אברהם, וע"י משה, וע"י הימן, וע"י ידותון, וע"י אסף, וע"י שלושה בני קרח.

על פי הברייתא המצוטטת בגמרא, ספר תהלים אכן משויך כולו לדוד. אלא שהוא אסף אליו גם מזמורים נוספים שנכתבו לפניו ובתקופתו וערך את כולם לספר אחד. דבר זה מוסבר במדרש על ידי רב הונא בשם רב אחא:

שיר השירים רבה ד', ד:

רב הונא בשם רב אחא אמר: אע"פ שעשרה בני אדם אמרו ספר תילים, מכלהוון לא נאמר על שמותם אלא על ידי דוד מלך ישראל. משלו משל: למה הדבר דומה? לחבורה של אנשים שמבקשים לומר הימנון למלך. אמר להם המלך: כלכם נעימים, כלכם חסידים, כלכם משבחין לומר הימנון לפני, אלא איש פלוני יאמר ע"י כלכם. למה? שקולו ערב. כך, בשעה שבקשו עשרה צדיקים לומר ספר תילים אמר להם הקב"ה: כולכם נעימים וחסידים ומשובחין לומר הימנון לפני, אלא דוד יאמר על ידכם, למה? שקולו ערב. הדא הוא דכתיב: ונעים זמירות ישראל.

שאלה למחשבה

מהי המשמעות של ייחוס ספר תהלים כלו דווקא לדוד ככותב ועורך מרכזי? מה זה אומר על דוד? ומה המשמעות שיש לכך להבנת תפקידו ומשמעותו של ספר תהלים?

לעומת דעה זו, מובאת במדרש דעה חולקת:

שיר השירים רבה ד', ד

בנוי לתלפיות. מהו לתלפיות? ספר שאמרו לו פיות הרבה. עשרה בני אדם אמרו ספר תהלים: אדם הראשון, ואברהם, משה, ודוד, ושלמה (...), אסף, והימן, וידותון, ושלשה בני קרח, ועזרא.

במדרש זה, דוד אינו מופיע בתור עורך מרכזי של הספר, ויותר מכך - מופיעים משוררים מאוחרים לתקופתו של דוד - שלמה ועזרא. שלמה מופיע במפורש בכותרתם של שני מזמורים: **ע"ב** ו- **קכ"ז**; את השיוך לשלמה ניתן להסביר בשתי דרכים. האחת - דוד כתב את המזמור והקדיש אותו לשלמה בנו. והשנייה - שלמה הוא אחד מהמשוררים שחיברו מזמורי תהלים.

ההבדל הפרשני המרכזי יותר, הוא לגבי עזרא. אחד המזמורים המיוחסים לעזרא הוא מזמור קל"ז, המתאר את מצבם של הגולים בבבל: **על נהרות בבל: שם ישבנו גם־שכנו גם־פכינו בְּזִכְרֵנו אֶת־צִיּוֹן (קל"ז, א)**. באופן פשוט, נראה כי מזמור כזה נכתב בתקופה בה הוא היה רלוונטי - תקופת גלות בבל או שיבת ציון. הרי כיצד יכול היה דוד, או אחד מן המשוררים בימיו, לתאר את תחושותיהם של הגולים בגלות שעוד לא הייתה ולא חלמו שתהיה?

מדרש אחר בגמרא מתייחס לשאלה זו, ומתרחץ שהמזמור נכתב בעקבות נבואה:

גיטין דף נז עמוד ב:

אמר רב יהודה אמר רב: מאי דכתיב (תהלים קל"ז א) "על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו בזכרנו את ציון"? מלמד שהראהו הקדוש ברוך הוא לדוד חורבן בית ראשון וחורבן בית שני. חורבן בית ראשון - שנאמר "על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו". בית שני - דכתיב (תהלים קל"ז ז) "זכור ה' לבני אדם את יום ירושלים האומרים ערו ערו עד היסוד בה".

ייחוס כתיבת מזמורי תהלים לרוח נבואה או השראת שכינה על דוד, נמצא גם במדרשים נוספים:

פסחים דף ק"ז עמוד א:

"לדוד מזמור" - מלמד ששרתה עליו שכינה ואחר כך אמר שירה. "מזמור לדוד" - מלמד שאמר שירה ואחר כך שרתה עליו שכינה. ללמדך שאין השכינה שורה לא מתוך עצלות ולא מתוך עצבות ולא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך דברים בטלים אלא מתוך דבר שמחה של מצוה שנאמר (מלכים ב ג, טו) ועתה קחו לי מנגן והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה'.

שאלה למחשבה

מה הקשר לדעתכם בין שירה וניגון להשראת שכינה? למה השראת השכינה מותנית דוקא ברוח של שמחה?

הקישור בין הנגינה לנבואה מופיע רבות בדברי הימים, ביחס למשוררים הלויים בימי דוד - אסף, הימן וידותון. ספר דברי הימים מזכיר כמה פעמים את אסף הימן וידותון כשלושה 'ראשי משוררים', כל אחד ממשפחת לויים אחרת (גרשון, קהת ומררי - בהתאמה), ששרתו בימי דוד לפני ארון ה': **וַיִּבְדֹּל דָּוִד וְשְׂרָיִי הַצֶּבֶא לְעִבְדָּה לְבָנֵי אָסָף וְהִימָן וְיִדְוֹתָן הַנְּבָאִים בְּכַנְרוֹת בְּנִבְלִים וּבְמִצְלָתַיִם... (דבה"א כ"ה, ו).** הספר חוזר כמה פעמים על השורש נ.ב.א. בנוגע לפעולתם של משוררים אלו, ובשלושה מקומות נפרדים מקבל כל אחד מהם גם את התואר 'חָזָה' (דבה"א כ"ה, ה; דבה"ב כ"ט, ל; שם ל"ה, טו). לפי פסוקים אלה ניתן להבין שפעולת השירה באה יחד עם רוח של חזיון ונבואה המאפשרים את כתיבת המזמורים באופן מכוון לתהילה בבית ה' (ראה [בסרטון מאת הרב יעקב מדן](#)). גם לבני קרח משוייכים מוטיבים רוחניים כאלה.

האמירה שמזמורי תהלים נאמרו בנבואה או ברוח הקודש, איננה רק פתרון מקומי לשאלת תארוך הספר, אלא טומנת בחובה תפיסה עקרונית, הרואה את קדושתם של מזמורי תהלים הנובעת מרוח הקודש וההשראה הנבואית. מזמורים בדרגה רוחנית כזו ראויים להיאמר בבית המקדש.

תפיסה זו רואה בתהלים ספר קדום, אחוד ומקודש, שנחתם עוד קודם לבניית המקדש ונקבע כמקור לתפילות הקודש לכל הדורות, כאשר כל דור יכול למצא בו מזמורים התואמים את קורותיו. וכך מסביר זאת המלבי"ם בהקדמה לפירושו לתהלים:

מלבי"ם - הקדמה לתהלים

וכפי דרך הדרוש והרמז והקבלה, כל המזמורים הללו כבר צפו במחזה הנביאים והמשוררים בני קרח ואסף בימי דוד והיו גנוזים וצפונים ביד אנשי הרוח דור דור עד עת שיצא הדבר אל הפועל ואז נאמרו בקול רם על הדוכן כל אחת בשעתה... וכן תוכל לאמר בכל אלה, שתחלה נאמרו בסתר בימי קדם וחזרו ויסודם בגלוי ונמסרו לכל עדת ישראל בקדושת הכתובים.

אמנם, המלבי"ם מגדיר את הדעה הזו על דרך הדרוש והרמז. לפני כן, הוא מציג גם תפיסה שונה, על דרך הפשט, המתארת את כתיבת ספר תהלים לאורך ההיסטוריה על ידי המשוררים של כל תקופה ובהתאם למאורעות המתחדשים:

מלבי"ם - הקדמה לתהלים

כל עוד התהלך רוח ה' בארץ וישכון כבוד על נביאיו וחוזיו, על מוצאי שכל טוב ורוח נדיבה, לדבר או לשורר ברוח הקדש, שערי האוצר הזה לא סוגרו, כי עוד הוסיפו זקני דור דור למלא אסמיו... גם למה שאמרו חז"ל שנאמר ספר זה על ידי עשרה זקנים ובתוכם בני קרח ואסף וחלוקים על ידותון, אין הכרח שהיה הכל בימי דוד כי כל עוד שהיתה הנבואה בישראל עד חותם הנביאים מלאכי זה עזרא היה הצינור פתוח והלויים המשוררים חזו ברוח ה' ודבריהם קודש עד עזרא שחתם כתבי הקדש ומאז לא נוסף עליהם דבר.

שאלה למחשבה

מהי המשמעות של קביעת מזמורי תהלים כנתונים מראש על ידי נבואה ורוח הקודש; ולעומת זאת - מהי המשמעות לטענה שכל דור מחדש מזמורים המתאימים לו?

לפי כל אחת מהדעות, מה יהיו הקריטריונים להכנסת מזמורים לספר תהלים?

חלק ב - זהותם של הלויים המשוררים

הצעתו של המלבי"ם על דרך הפשט, מתאימה לדעתו של בעל המדרש אותו ראינו בהתחלה, ומאפשרת הבנה מחודשת בזהותם של בני קרח, ואולי אף של המשוררים הנקובים בשםם.

ספר דברי הימים מקדיש חלק נרחב מחלקו הראשון לעיסוק במחלקות הלויים והמשוררים, ולייחוסם עד תקופת הבית השני. על פי ייחוס זה, **הימן** - המשורר מימי דוד, היה נכדו של שמואל הנביא, וצאצא ישיר של אביסוף בן קרח: **מִבְּנֵי הַקְּהָתִי הַיִּמֵּן הַמְּשׁוֹרֵר בֶּן יוֹאֵל בֶּן שְׁמוּאֵל. בֶּן אֶלְקָנָה בֶּן יִרְחָם בֶּן אֱלִיאֵל בֶּן תַּנּוּחַ. בֶּן צִוִּי בֶּן אֶלְקָנָה בֶּן מַחֲת בֶּן עֲמִשָּׁי. בֶּן אֶלְקָנָה בֶּן יוֹאֵל בֶּן עֲזַרְיָה בֶּן צְפַנְיָה. בֶּן תַּחַת בֶּן אֶסִּיר בֶּן אֲבִיסָף בֶּן קַרְח (דבה"י א' ו', יח-כב).**

לאורך הספר, המתאר את קורות ממלכת יהודה והמקדש, מופיעים לויים שונים המתייחסים למשפחת אסף ולמשפחת קרח, ומנבאים ומשוררים לפני ה'. כך למשל במלחמת יהושפט מול עמון ומואב: **וַיִּקְמוּ הַלְוִיִּם מִן בְּנֵי הַקְּהָתִים וּמִן בְּנֵי הַקַּרְחִים לְהִלָּל לַיהוָה - לְיִשְׂרָאֵל בְּקוֹל גְּדוֹל לְמַעַלָּה (דבה"י ב' כ', יט);** ובפסח יאשיהו מופיעים **הַמְּשֻׁדְּרִים בְּנֵי אֶסָף עַל מַעַמְדָם בְּמִצְוֹת דָּוִד (דבה"י ב' ל"ה, טו).** יתכן כי **'בני קרח' ו'אסף'** המובאים במזמורי תהלים שונים, אינם בהכרח אנשים ספציפיים מתקופה אחת, אלא **שם כולל למשפחת המשוררים מבני אסף ומבני קרח, ששוררו וכתבו מזמורים לאורך ימי הבית הראשון, בתקופת החורבן וגלות בבל ועד ימי שיבת ציון** (ראה בפוסט [מאת הרב ד"ר יואל בן נון](#)).

במובן זה, ייחוס המשוררים דוקא לקרח, בא כתיקון למעשיו - אמנם לא זכה קרח לכהונה, אך גם ראוי היה לגדולה אחרת המתקיימת דרך בניו וצאצאיו - כתיבת שירים ומזמורים קדושים לשם ה' (ראה בסרטון [מאת הרב יעקב מדן](#)).

חלק ג - מזמורים על החורבן

לאחר כל זאת, נציג כאן הסבר נוסף המציע שילוב בין שתי הגישות הללו. על פי הסבר זה, רוב רובם של מזמורי התהלים אכן נכתבו לפני ותוך כדי תקופתו של דוד, על ידי משוררים המתייחסים לאירועים בני זמנם. אמנם, רב המזמורים אינם מציינים במפורש את האירוע עליו נאמרו, ושומרים על עמימות רבה בנוגע לפרטי האירועים. עובדה זו, מאפשרת לקוראים שונים לאורך ההיסטוריה לקרא את המזמורים בסיטואציות שונות העוברות עליהם ועל העם בתקופות שונות, תוך שימת דגש על התהליך הנפשי או המסר המרכזי שבמזמורים (ראה בפוסט [מאת הרב אלחנן סמט](#)).

על בסיס הבנה זו ניתן להציע כי ישנם **מזמורים שנכתבו במקור על אירועים מתקופה אחת, והתפרשו - ואולי אף שוכתבו מעט - כך שיתאימו לאירועים דומים שהתרחשו לאחר מכן.**

את **מזמורי החורבן**, המתארים עזיבה של ה' את משכנו, נפילתם של רבים מישראל וייאוש עמוק, ניתן לשייך במקור **לחורבן שילה** שהתרחש זמן קצר לפני דוד, ורשמיו עוד נותרו בעם. יתכן אף שאסף או בני קרח חזו במו עיניהם בחורבן שילה והגיבו לו בדברי שירתם. כך נראה מסתבר מכמה מזמורים, כגון מזמור ע"ח, המספר את תולדות עם ישראל כדי ללמד מוסר לדורות הבאים. במזמור זה, מתוארים חטאי ישראל לעומת חסדו של ה' מאז יציאת מצרים, והוא מסיים בחורבנה של שילה ובבחירת ירושלים ובית דוד: **וַיִּשֶׁשׁ מִשְׁכַּן שְׁלוֹ אֶהֱלֶשׁ בְּאֶדְסָם: ... וַיִּמְאָס בְּאֶהֱלֵ יוֹסֵף וּבְשִׁבְטֵי אֶפְרַיִם לֹא בָחַר: וַיִּבְחַר אֶת־שִׁבְטֵי יְהוּדָה אֶת־דָּהָר צִיּוֹן אֲשֶׁר אָהַב: ... וַיִּבְחַר בְּדָוִד עַבְדּוֹ וַיִּקְחֵהוּ מִמְּכַלְאֵת יֶעֱזָר (ע"ח, ס-ע).** סיום זה מציב את אסף המשורר בדיוק בתפר - כחווה בתקופת המעבר משילה לירושלים, ולומד לקח לדורות מן החורבן של המשכן. לאור זה, גם המזמורים הסמוכים העוסקים בחורבן ובמלחמה ומשויכים לאסף (ע"ד, ע"ה, ע"ז, ע"ט, פ', פ"ג), ראויים להתפרש באותו ההקשר. גם בהם העיסוק ההיסטורי מסתכם ביציאת מצרים ובתקופת השופטים, ואין בהם אפילו רמז לאירועים משמעותיים מאוחרים יותר - מתקופת הבית: **אֲתָה הָאֵל עֲשֵׂה פְלֵא הוֹדַעַת בְּעַמִּים עֲזָרָה: גְּאֻלַּת בְּזִרְעֵ עַמְּךָ בְּנֵי־יַעֲקֹב וַיֹּסֵף סֵלָה: ... נְחִיתָ כִּי־צִאָן עַמְּךָ בְּיַד־מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן (פ"ז, טו-כא);**

גִּפְן מִמְצָרִים תִּסְיַע תִּגְרֵשׁ גּוֹיִם וְתִטְעֶהָ: ... לְמָה פָּרַצְתָּ גְדֵרֶיהָ וְאָרוּהָ כְּלַעֲבָרֵי דָרְךָ (פ', ט-יג) (וראה גם [בסרטון מאת הרב יעקב מדן](#)): עֲשֵׂה לָהֶם כְּמִדְּוֵן כְּסִיסְרָא כִּיבִין בְּנַחַל קִישׁוֹן... שִׁיתֶמוּ נְדִיבֵמוּ כְּעָרֵב וְכִזְבַּח וְכִצְלָמָנַע כְּלַנְסִיכֵמוּ (פ"ג, י-יב) (וראה ב**פוסט מאת שמואל פוקס**).

אמנם, בחלק גדול מהמזמורים הללו מוזכרת **ציון** במפורש, ובמזמור ע"ט אף מוזכר פעמיים השם **ירושלים**. אבל יתכן מאד שאלו תוספות ותיקונים מאוחרים של משוררים מתקופת חורבן המקדש - אולי אפילו עזרא בעצמו. יתכן כי בעקבות חורבן **ירושלים**, רצו העם להשתמש בקינות החורבן שנכתבו עוד בימי חורבן שילה, וכל שהיו צריכים היה התאמה לזמנם על ידי שינוי השם 'שילה' לשם הדומה לו מאד - **ירושלים** (ראה על כך [בסרטון מאת הרב יעקב מדן](#)).

עדות מעניינת לשינוי כזה ניתן לראות במזמור ע"ד. במזמור זה יש אמנם אזכור של הר ציון, אך הוא שובר את משקל השורות של כל המזמור, וגם משנה את נושא הפסוק מעיסוק בזכרון העם לזכרון ירושלים, ובכך מעיד על האפשרות כי מדובר בתוספת מאוחרת:

מִשְׁכֵּיל לְאַסְף

לְמָה יֵלֵהִים זְנַחְתָּ לְנֶצַח יַעֲשֵׂן אִפְךָ בְּצֵאֵן מִדְּעִיתְךָ:

זְכֹר עֲדַתְךָ קִנֵּיתָ קָדֶם גְּאֻלַּת שְׁבֹט נַחֲלֶתְךָ הֲרֵצִיזֵן זֶה שְׁכַנְתָּ בוֹ:

הֲרִימָה פְּעֻמֶיךָ לְמִשְׁאוֹת נֶצַח כְּלִהְרַע אוֹיֵב בְּקִדְשׁ:

שְׁאֲגוּ צִדְרֶיךָ בְּקֶרֶב מוֹעֲדְךָ שְׁמוּ אוֹתָתֶם אוֹתוֹת... (ע"ד, א-ד)

פסוק ט במזמור זה מהווה גם הוא חיזוק לכך שהמזמור נכתב על חורבן שילה. הפסוק מתאר כי העם נותר ללא אות מה' וללא נביא: אוֹתֵינוּ לֹא רָאִינוּ אִין עוֹד נְבִיא וְלֹא אֶתְנוּ יָדַע עֲדָמָה (ע"ד, ט). עובדה זו איננה מתאימה לתקופת חורבן המקדש בירושלים, בה רבו הנביאים המנבאים רעתה - ואף טובתה. לעומת זאת, עובדה זו מתאימה מאד לתקופת שילה, עליה נאמר: וּדְבַר־ה' הָיָה יָקָר בְּיָמֵים הָהֵם אִין חִזוֹן נִפְרָץ (שמואל א ג', א).

אם נכונים הדברים, הרי שגם כאשר נמצא אירוע משמעותי ומכונן שנראה כי המזמור נכתב עליו, יתכן כי מדובר בשכתוב או דיוק של מזמור קיים - תוך התבססות על הרעיונות המרכזיים שלו והמסר הרוחני במקור, והפיכתו לרלוונטי גם בדור אחר.

שאלה לדיון

הרצון להתאים את התפילה והטקסטים המסורתיים למאורעות הדור, עלה רבות במאה האחרונה לאור שיבת ציון והקמת מדינת ישראל. דיון זה עלה ביחס לתוספות לתפילה - כגון תפילה לשלום המדינה, וברכת 'על הניסים' מיוחדת ליום העצמאות וליום ירושלים - וכן ביחס לשינויים ותיקונים בנוסחי תפילה קיימים - כגון בתפילות העוסקות בבקשת השיבה לארץ: "ותוליכנו מהרה קוממיות לארצנו" ועוד, ובתפילת 'נחם' של תשעה באב. המתח ההלכתי נוצר בין החשיבות שנתנה לנוסחים המסורתיים, שנקבעו על ידי חכמים וגאונים עוד מימי קדם, לבין הצורך שבהתאמת רוח התפילה לצרכים ולהתרחשויות שבכל דור. קראו את דברי הרב חיים נבון:

הרב חיים נבון, כתב העת צהר גליון ל"ב:

סדרי התפילה המוצעים במאמר זה אינם נתפשים בעיניי כמהפכניים, אלא להפך: כהמשך של מסורת אבותינו. בכל הדורות יהודים נתנו ביטוי בתפילתם למאורעות שהתרגשו עליהם; הם ביטאו זאת בפיוטים ובקינות, ב"מי שברך" ובמזמורים, בימי תענית קהילתיים ובימי "פורים" מקומיים. נסיבות

החיים היהודיים עברו שינוי דרמטי במאה השנים האחרונות. יש המחמירים ומסרבים לתת ביטוי בתפילתנו להתפתחויות הללו; לדעתנו, דווקא סירוב זה הוא שינוי ממסורת אבותינו. אכן, בכל מקום שאין סיבה נחוצה ביותר לשינוי - עלינו תמיד להעדיף את הקיים מימים ימימה. כשלעצמי, אני סולד אפילו משינוי מנגינות התפילה, ומחבב חזנים המשמרים את המנגינות המסורתיות. אך עלינו להיזהר שלא להפוך את התפילה למוזיאון; ועלינו להקפיד שתמשיך לבטא את רחשי לבנו האמיתיים, בשפכנו שיח לפני בוחן לבות.

מה דעתכם על דבריו? כיצד אתם מבינים את היחס הנכון שבין שמירה על הנוסח המסורתי המדויק, לבין תיקון נוסחים מחדש בכל דור בהתאם לצרכיו?

סיכום:

ראינו כי מקובל על כל הדעות שהיו מחברים רבים למזמורי התהלים - עשרה לפחות - וכן שכולם מסכימים ומכירים בעובדה שמזמורים רבים נראים כשייכים לתקופות שונות בהיסטוריה של העם. בתוך כך, ראינו שתי דעות מרכזיות המייצגות שתי תפיסות שונות לגבי אופן כתיבת הספר: האחת רואה בו ספר אחד וקדום, שנכתב בנבואה וברוח הקודש ונחתם על ידי דוד עוד קודם לבניית המקדש, וממנו היו משוררים הלויים לאורך כל התקופות; והשנייה רואה בו קובץ מאוחר, שנאסף לאורך שנים רבות ונחתם לבסוף על ידי עזרא, יחד עם שאר ספרי בית שני.

לבסוף הצענו גם שיטה המשלבת בין השניים, ומכירה בכך שמצד אחד רוב - אם לא כל - מזמורי התהלים נכתבו על ידי אנשי הרוח עוד מתקופתו של דוד (או לפניו), ובטרם נבנה המקדש. לפי זה, המזמורים נכתבו במקור על אירועים השייכים לאותו הדור, ובמהלך הדורות השתמשו בהם המשוררים לתאר אירועים דומים מתקופתם - לפעמים גם על ידי שינוי קל במילים.

להרחבה

[מתן על הפרק - דף לימוד על ספר תהלים - מאפייניו ומחבריו](#)

[מתן על הפרק - דף לימוד למזמור ע"ח](#)

[מאמר מאת עמוס חכם: מבוא לספר תהלים](#)

[מאמר מאת עמוס חכם: שימושם של מזמורי תהלים כתפילות בימי קדם](#)

[שיעור מאת ד"ר בני גזונדהייט: מבט כולל על ה'נרטיב' של כל ספר תהלים עפ"י הפרשנות ההקשרית](#)

[שיעור מאת הרב פרופ' נריה גוטל: לשאלת מחברו תקופתו וסדרו של ספר תהלים](#)

[מזמור ס"ג - מאמר קצר מאת חנן פורת ז"ל](#)

[מזמור ס"ג - שיעור קצר מאת דוד נתיב](#)